

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Вказано на важливість вдосконалення функціонування податку на доходи фізичних осіб в Україні. Розглянуто практику справляння податку на доходи фізичних осіб в країнах Європи та запропоновано напрямки покращення такого механізму в Україні.

Указано на важність совершенствования функционирования налога на доходы физических лиц в Украине. Рассмотрена практика взимания налога на доходы физических лиц в странах Европы и предложены направления улучшения такого механизма в Украине.

Determined the importance of improving the tax on personal income in Ukraine. Considered the practice of collecting the tax on personal income in Europe and proposed directions of improvement of this mechanism in Ukraine.

Ключові слова: податок з доходів фізичних осіб, дохід на душу населення, ставка оподаткування.

Прийняття Податкового кодексу стало важливим кроком у вдосконаленні правового регулювання функціонування податкової системи України. Його впровадження на сьогодні, однак, залишається проблематичним, неоднозначним та викликає масу заперечень з боку платників. Переписувати кодекс можна до безкінечності, але який би він не був ліберальний, податкова система, в основі якої лежать виключно фіскальні завдання, буде завжди перешкодою для зростання інвестиційної активності. В даному контексті значну увагу, окрім корекції законодавчого поля, необхідно приділити розбудові партнерської моделі взаємовідносин контролюючих органів та платників податків. Лише в такому випадку суперечності законодавства будуть розглядатися як технічні недоліки, які мають бути виправлені, а не як нові можливості держави щодо збільшення податкового тиску на платників податків.

Водночас, опираючись лише на вітчизняну практику оподаткування, неможливо побудувати таку «партнерську» модель, тому обов'язково необхідно враховувати зарубіжний досвід та робити відповідні висновки щодо його впровадження в Україні.

Сучасні тенденції формування доходів населення та вплив на них макроекономічної політики держави відображені в дослідженнях вітчизняних вчених, серед яких вирізняються В.Андрущенко, В.Геєць, І.Гнибіденко, О.Данілова, В.Завгородній, Б.Кваснюк, В.Кравченко, А.Крисоватий, Е.Лібанова, І.Лютий, І.Луїна, А.Соколовська, В.Суторміна, В.Федосов, С.Юрій та ін. Однак і досі немає однозначної відповіді щодо міри державного втручання в регулювання доходів населення та ефективності методів і способів такого впливу.

У межах даної статті розглянемо питання функціонування та напрямки вдосконалення податку з доходів фізичних осіб в Україні (в основному, від

заробітної плати), як такого, що відіграє основну роль в регулюванні доходів громадян як в Україні, так і за кордоном. Розглянемо, чому в розвинених країнах світу сплата податків є моральним обов'язком для платника, і законодавчим тягарем для українців.

Згідно з методологією світового банку, країни за рівнем доходу на душу населення діляться на 3 групи: 1) країни з високим рівнем доходу (в) – від 12276 дол. США і вище; 2) країни з середнім рівнем доходу (с) – від 3976 до 12275 дол. США; 3) країни з низьким рівнем доходу (н) – від 1005 дол. США і нижче [1]. Як видно з табл. 1 до країн з високим рівнем доходу належать: Швеція, Німеччина, Франція, Великобританія, Ізраїль, Угорщина; із середнім – Польща, Болгарія, Литва, Латвія. Рівень ВВП на душу населення поки не дозволяє включити Україну до країн другої групи. Слід відзначити, що взаємозв'язку між чисельністю населення та ВВП на душу населення немає. Яскравим прикладом є Норвегія, де за чисельності населення в 4,7 млн. осіб ВВП на душу населення серед країн Європи є найвищим і складає аж 84290 дол. США. Україна ж, з чисельністю населення в 45,1 млн. осіб взагалі посідає останнє місце за рівнем ВВП на душу населення. Однак очевидним є той факт, що вищий рівень зайнятого населення забезпечує вищий рівень ВВП на душу населення, адже вони створюють більший рівень ВВП за доходами країни в цілому (табл. 1).

Таблиця 1

*ВВП на душу населення та чисельність зайнятого населення
в країнах Європи та Україні, 2011 рік [1; 2; 3]*

Країна	ВВП на душу населення, дол. США	Чисельність населення, млн. ос.	Рівень зайнятого населення у віці 20-64 роки, % до загальної чисельності населення відповідної вікової групи
Норвегія	84290,0	4,7	80,0
Швеція	50491,1	9,1	80,9
Австрія	47060,0	8,4	75,7
Німеччина	40265,4	81,5	76,6
Франція	39322,8	65,4	69,4
Великобританія	36017,8	62,4	73,6
Італія	35150,0	61	61,1
Угорщина	12890,9	9,9	61,3
Польща	12210,7	38,4	65,3
Литва	11620,0	3,2	67,9
Латвія	11390,0	2,2	68,0
Румунія	7840,0	21,4	63,3
Болгарія	6724,3	7,1	65,4
Україна	3055,3	45,1	66,5*

* Жінки віком 15 - 54 роки, чоловіки - 15 - 59 років.

Зазначимо також і те, що в Україні рівень зайнятого населення у віці 15-54 роки (15-59 років для чоловіків) складає всього 66,5%, а це означає, що майже кожна друга особа працездатного віку не працює або зайнята неофіційно. Це вказує на «приховану» зайнятість та низьку престижність офіційного працевлаштування, що ведуть до тінізації економіки, виплати зарплати в конвертах, приховування отриманого доходу від оподаткування, зменшення податкових надходжень до бюджету тощо.

ФІНАНСИ

Всі показники, наведені в табл. 1 є офіційними, а для цілей нашої статті треба визначити, чому саме офіційна зайнятість є більш привабливою для жителів країн Європи (що не характерно для українців) та як це пов'язано із системою оподаткування, зокрема з податком на доходи фізичних осіб. Проведені дослідження згруповано в табл. 2.

Таблиця 2

Податок з доходів фізичних осіб у країнах Європи [4; 5; 6]

Країна	Характеристика податку
Польща	З 2009 року в країні діють дві ставки: 18% (до 85528 зл. за рік або 30545 дол. США = 25260 евро), 32% – вище 85528 зл. за рік. Доходи подружжя оподатковуються окремо, але може складатись спільна податкова декларація за наявності певних обмежень. 19% - на дивіденди та процентні доходи.
Великобританія	Прогресивна шкала оподаткування. Застосовуються наступні ставки: - основна – 20% (застосовується для доходу до 42465 евро); - 40% (застосовується для доходу, що перевищує 42465 евро); - 50% (застосовується до річного доходу вище 185000 евро). Доходи від капіталу оподатковуються за ставкою 28%, доходи від дивідендів – 10%, 32,5%, 42,5%.
Німеччина	Застосовується прогресивне оподаткування. Найнижча ставка – 14%, а перших 8004 евро звільняється від оподаткування (з 2012 року). Ставка 42% застосовується до доходу вище 52882 евро. З 2007 року ставка 45% застосовується до доходу понад 250730 евро, в цю ставку включено і ставку 5,5% на внески до фондів соціального страхування. В основі класифікації платників на класи лежить їх соціально-громадянський статус (існує 6 класів оподаткування).
Франція	Прогресивна шкала оподаткування. Мінімальна ставка становить 10,52%. Ставка 41% застосовується до доходу вище 70830 евро, використовується система коефіцієнтів. У випадку застосування пільг в оподаткуванні доходів розмір податкового кредиту складає 50% мінімальної заробітної плати. В цілому загальна ставка податкового навантаження на доходи, включаючи заробітну плату, податок на багатство та місцеві податки не перевищує 50%. Доходи від продажу цінних паперів, доходи від продажу нерухомості оподатковуються за ставкою 19%, доходи на депозити в банку – за ставкою 12%.
Швеція	Податок на доходи фізичних осіб сплачується на державному і місцевому рівнях. З 2011 року загальнодержавні ставки податку складають: 20% – на оподатковуваний дохід вище 42293 евро; 25% – на оподатковуваний дохід вище 60546 евро. Місцевий податок на доходи фізичних осіб встановлюється за фіксованою ставкою окремо на місцях. Середньозважена ставка в 2011 році складала 31,55%. Доходи від приросту капіталу та дивіденди оподатковуються за ставкою 26,3%.
Угорщина	Діє єдина ставка податку – 16%. База оподаткування включає також соціальні відрахування (загальна ставка – 12,5%). З бази оподаткування виключаються пенсійні виплати, допомога по догляду за дитиною, стипендії та субсидії на житло, що надаються працівнику з боку роботодавця.
Італія	Ставки податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) коливаються від 23% до 43% (остання застосовується до доходу вище 75000 евро). Крім того існують місцеві ставки збору – від 0,9% до 1,7%. Дохід від капіталу обкладається податком за ставками 12,5% і 27% залежно від тривалості та типу інвестицій. Доходи від акцій та облігацій на організованому ринку обкладаються податком за ставкою 49,72%, а на неорганізованому – за ставкою 12,5%. Доходи від підприємницької діяльності оподатковуються за ставками ПДФО, а у випадку розподілу доходів з метою оподаткування на доходи від бізнесу та трудові доходи, ставка податку на перші встановлюється в розмірі 27,5%.
Латвія	Ставка ПДФО та податку на доходи фізичних осіб-підприємців складає 25%. Ставка 15% застосовується до доходів на приріст капіталу, 10% – на інші доходи (дивіденди, відсоткові доходи, пенсії, доходи зі страхових фондів, доходи від продажу лісу та лісоматеріалів). Доходи від спадщини (крім спадкування авторських прав) звільняються від оподаткування. Доходи від продажу нерухомого майна звільняються від оподаткування, якщо така нерухомість перебувала у власності платника більше 5 років та протягом останніх 12 місяців та була основним місцем проживання (прописки).
Австрія	Діє об'ємна і прогресивна система оподаткування персональних доходів. Є 4 ставки оподаткування: 0%, 36,5%, 43,2143% і 50%. Нульова ставка застосовується до річного оподаткованого доходу, який не перевищує 16800 евро для працюючих та 15000 евро для пенсіонерів. Ставка 50% застосовується до валового місячного доходу більше 60000 евро. Доходи від приросту капіталу (дивіденди, відсотки за вкладами тощо) оподатковуються за ставкою 25%.

ФІНАНСИ

Румунія	Плоска система оподаткування (з 2005 року) – ставка 16%. Ця ж ставка застосовується для оподаткування доходу від незалежної трудової діяльності, роялті, процентного доходу, доходи від продажу рухомого і нерухомого (в т.ч. орендна плата) майна, а також короткостроковий дохід від акцій на організованому ринку. Пенсії оподатковуються в розмірі, що вище 250 євро на місяць. Доходи від с/г діяльності оподатковуються за ставкою 2%.
---------	--

Здійснивши дослідження податкових систем країн Європи, варто виділити наступні тенденції у сфері оподаткування особистих доходів населення:

- використання прогресивної шкали оподаткування: Великобританія, Німеччина, Франція, Швеція, Італія, Бельгія, Кіпр, Австрія;
- використання малопрогресивної шкали оподаткування: Польща, Литва, Данія, Україна;
- використання плоскої шкали оподаткування: Болгарія, Росія, Угорщина, Чорногорія, Латвія, Чехія, Словаччина, Румунія;
- до вищого сукупного доходу застосовуються вищі ставки оподаткування: всі країни;
- до низького рівня сукупних доходів застосовуються податкові пільги: всі країни;
- виведення з бази оподаткування фіксованої суми, незалежно від сукупної величини доходу: Польща, Великобританія, Німеччина, Данія;
- виведення з бази оподаткування фіксованої суми, якщо доходи платника податку не перевищують встановленого мінімального рівня: Швеція, Угорщина, Італія, Австрія, Словаччина;
- наявність загальнодержавних та місцевих ставок податків на трудові доходи населення: Швеція, Італія, Бельгія, Данія;
- особливі умови оподаткування пенсій та доходів осіб, що досягли 65-річного віку: Болгарія, Великобританія, Швеція, Австрія;
- обмежена кількість випадків для надання податкових пільг, податкового кредиту та інших звільнень в оподаткуванні.

З проведених досліджень робимо висновок, що в країнах з високим податковим навантаженням на доходи фізичних осіб, рівень мінімальної заробітної плати, охорони здоров'я населення та економічного розвитку країни в цілому є значно вищими, ніж в країнах, де застосовується плоска чи малопрогресивна шкала оподаткування. Водночас, така тенденція забезпечується ще й високим рівнем ВВП на душу населення, який (ВВП) створюється не тільки сприятливим інвестиційним кліматом як для резидентів, так і для нерезидентів країни, а й, очевидно, за рахунок ефективної та прозорої системи оподаткування. Престижність сплати податків платниками в країнах Європи, очевидно, пов'язана із забезпеченням надання адекватних розміру сплачених податків соціальних гарантій та благ платнику податку і, не в останню чергу, зі значними дієвими санкціями за приховування доходів від оподаткування.

Неефективність же податкової системи України великою мірою є наслідком соціально-економічного розвитку держави. У даному випадку наявна проблема

низької податкової бази, внаслідок недостатньо розвинутого реального сектора економіки. З іншого боку, існує проблема дефіциту фінансування соціальної інфраструктури суспільства для підтримки визначених Конституцією соціальних стандартів. А це спонукає до підвищення фіскальної ефективності справляння податків. Досягнути поставлених перед державою завдань можливо лише при збалансованій взаємодії між державою та платниками податків, а також встановлення справедливого (адекватного наданим послугам) оподаткуванню, тобто гармонізувати інтереси обох сторін, адже одним з основних мотивів ухилення від сплати податків є не стільки бажання зберегти максимальний прибуток, скільки усвідомлення невідповідності послуг, що надає держава, рівню сплачуваних податків [7].

Саме тому, напрямками вдосконалення функціонування та адміністрування податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати в Україні вважаємо такі:

- збільшення прогресії ставок оподаткування (з метою забезпечення принципу справедливості в оподаткуванні та керуючись правилом «багаті можуть платити більше»);

- підвищення мінімального рівня заробітної плати (з метою забезпечення мінімально достатньої винагороди за працю, сприяння ефективної зайнятості, зростання престижності праці та зменшення «тіньової» зайнятості);

- встановлення фіксованої суми, що вираховується з бази оподаткування чи виведення з-під оподаткування суми доходу, що не перевищує встановленого мінімального рівня (з метою забезпечення кожної людини сумою доходу, необхідної для задоволення мінімальних місячних потреб та її нормальної життєдіяльності – на рівні прожиткового мінімуму);

- введення місцевих ставок податку (для розширення бази фінансування місцевих бюджетів з метою підвищення економічного розвитку та добробуту територіальної одиниці за місцем реєстрації платника, з метою забезпечення еквівалентності отриманих послуг платником відповідно до суми сплаченого податку).

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Світового банку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
2. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Євростату: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
5. Офіційний сайт Державної податкової служби України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sts.gov.ua>.
6. Taxation trends in the European Union - Data for the EU Member States, Iceland and Norway Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2011. — 422 pp.
7. Олейнікова Л.Г. Інноваційний розвиток як результат детінізації економіки / Л.Г. Олейнікова // Фінанси України. – 2011. - №2. – С. 35-41.